

MIQUEL A. BAILA PALLARÉS

TRANSICIÓ DEMOGRÀFICA I INDUSTRIALITZACIÓ A VILAFRANCA

RESUMEN

Vilafranca es una pequeña ciudad de tres mil habitantes, situada en el norte montañoso y rural del País Valencià. Su peculiaridad es la importante industria textil con que cuenta. En el presente trabajo se pretende analizar la relación entre el proceso de desarrollo económico y el comportamiento demográfico a lo largo de este último siglo.

ABSTRACT

Vilafranca is a little town, with three thousand people, situated in the mountainous and rural north of the País Valencià. His peculiarity is the important textile industry that it has. In this article we want to analyse the relation between the economic development process and the demographic comportament since the last century.

INTRODUCCIÓ

Encara que quede fora de l'encapçalament del present treball, vull escriure unes línies, que serveixen al mateix temps d'introducció al tema, per a adherir-me a la imprecisió de l'afegit «del Maestrat» pel topònim Vilafranca. Sense entrar en major detall sobre la història d'aquest topònim, ja estudiada per especialistes (GRAU, 1981), sí que voldria recordar breument els fets històrics més característics que ens ajuden a comprendre el perquè de la polèmica suscitada en aquests darrers anys entorn a la denominació d'aquest municipi del nord muntanyós del País Valencià, qüestió també esbrinada a bastament per altres autors (MONFERRER, 1978 i 1985).

En 1239 s'atorgà la Carta-Pobla al que després seria Vilafranca, no apareixent dita denominació fins 1274. A principis del segle XIV, en 1303 més concretament, en un moment en què el Maestrat com a tal concepte històric encara no existia, i precisament per a evitar caure en mans dels Templers, Vilafranca fou incorporada pel Rei a

Morella com una més de les seues aldees. El 1691 va assolir, junt a la resta de les aldees morellanes, la independència de la capital dels Ports, seguint com a vila reial lligada a la Corona; aleshores el Maestrat ja havia desaparegut. Queda clara, doncs, la incoherència històrica de la denominació «del Maestrat» per a Vilafranca, car en cap moment va pertanyer a aquesta part de l'Orde de Montesa.

Respecte al qualificatiu «del Cid», que a hores d'ara és l'oficial, té un origen incert i no em sembla correcte el especular ara i ací en relació al que ja s'ha dit i escrit (MONFERRER, 1978). Tan sols indicar que la primera vegada que hi apareix és en 1749, però fins més o menys 1800 no se'l troba amb regularitat. En tot cas es tracta d'una denominació que compta amb un parell de segles d'història i que molt probablement caldria relacionar-la amb el procés de castellanització accelerat d'ençà el segle XVIII. És un apel·latiu que penso que cal refusar, tot i reconeixent l'opinió favorable d'una part de vilafranquins, deguda potser més a una pura inèrcia que a d'altres motivacions.

Les altres denominacions que es poden trobar en la documentació històrica són les de «de Morella», «de València» i inclús «del Regne de València». En tot cas cal insistir en la impropedència de l'apel·latiu «del Maestrat», que sembla que va ser escrit per primera vegada en 1962 i que ha tingut prou d'èxit al llarg d'aquests últims anys especialment entre els organismes oficials, potser amb la bona intenció de substituir al «del Cid», de reminiscències tan castellanes, però incorrent en un greu contrasentit històric.

¿Quina denominació seria, doncs, la més encertada? És una qüestió certament difícil, però des de la meua perspectiva desapassionada sí que voldria donar un parell de idees: per una part, donat que dins l'àmbit dels Països Catalans sembla que només hi han tres municipis amb aquest topònim, quins són Vilafranca del Penedès a Catalunya, Vilafranca de Bonany a les Illes i el que ens ocupa, ben bé es podria impulsar i oficialitzar la denominació més senzilla de «Vilafranca», sense afegitons, que quedaria lligada dins l'espai lingüístic català a aquest municipi valencià; altra qüestió seria la possible col·lisió de tipus legal amb d'altres municipis de l'estat espanyol i especialment els gallecs; per altra part, i obeint a raons de tipus geogràfic, històric i fins i tot estètic, es podria reivindicar la denominació «Vilafranca dels Ports», conscient de la dificultat d'introducció de nous afegitons. En tot cas, els vilafranquins tenen la última paraula.

Entrant ja pròpiament en el motiu del treball, la intenció és mostrar la peculiaritat d'aquesta ciutat, situada a 1.125 metres d'alçada, amb dificultats geogràfiques per al desenvolupament d'una agricultura mínimament diversificada, amb una activitat ramadera, per contra, històricament important, que ha estat en la base de l'economia vilafranquina. La compra-venda de bestiar i la indústria tèxtil en foren el resultat, i fins i tot la primera d'aquestes activitats caldria considerar-la com a generadora dels capitals necessaris per a desenvolupar la segona. A la llum del comportament demogràfic, i en relació constant amb els fets econòmics, pretenem apropar-nos a l'estudi d'aquest nucli del rera-país muntanyenc del nord valencià.

La situació en la segona meitat del segle XIX

El comportament de les taxes de natalitat i mortalitat al llarg de la segona meitat del segle XIX és el típic d'un règim demogràfic antic, és a dir, taxes elevades i fluctuantes. De la comparació amb les de la propera ciutat de Morella (Quadre I) es planteja d'antuvi un problema de fonts, que ja apuntàvem en un anterior treball referit a la capital dels Ports (BAILA, 1986), quin és el del subregistre. Totes dues taxes presenten xifres molt més elevades en el cas de Vilafranca i tan sols en els darrers quinquennis de la centúria tendeixen a comprimir-se les diferències; inclús en alguns casos com el període 1881-1885 la taxa de mortalitat de Morella és més alta en funció de la major incidència del còlera de 1885.

En la base de tot això està la procedència de les dades. Les de Morella són del Registre Civil i en alguns casos deduïdes, mentre que les xifres de Vilafranca són totes elles del Registre Parroquial, en perfecte estat de conservació i que fou respectat durant la Guerra Civil. Aquest fet ens confirmaria, doncs, el subregistre per al cas de Morella i ens permetria fins i tot una valoració d'aquest fenomen ni que fos per comparació amb un municipi de característiques semblants. La qüestió del poblament dispers també podria ajudar-nos a explicar les diferències. Al respecte les dades dels nomenclàtors de 1887 i 1900 donen al terme de Morella una xifra del 54 % de la població total que vivia a la ciutat, mentre que en el cas de Vilafranca aquest percentatge representava un 74 %; la resta, obviament, tenia la consideració de població disseminada i previsiblement habitaria masies a distàncies majors del nucli urbà en el cas de Morella, ni que fos tan sols en funció de les diferents dimensions superficials dels respectius termes: gairebé 400 km² el de Morella i poc menys de 100 el de Vilafranca.

QUADRE I

Evolució de les taxes quinquennals de natalitat i mortalitat al llarg de la segona meitat del segle XIX (‰)

	Natalitat		Mortalitat	
	Vilafranca	Morella	Vilafranca	Morella
1861 - 1865	44,35	38,01	28,72	25,01
1866 - 1870	46,01	35,87	37,14	25,86
1871 - 1875	50,65	35,05	36,68	26,50
1876 - 1880	43,75	34,84	30,84	23,73
1881 - 1885	42,69	37,45	31,17	32,28
1886 - 1890	39,70	36,70	34,03	28,59
1891 - 1900	35,42	31,87	25,16	24,61

Fonts: Registres Civil i Parroquial.
Elaboració pròpia.

Fetes aquestes consideracions, es pot observar una coincidència en la evolució de les taxes de tots dos municipis. Al llarg del darrer decenni del segle es constata un canvi de tendència, una caiguda de les xifres per al cas que ens ocupa, notòria en la mortalitat, de nivells sempre per damunt del 30 ‰ a d'altres entorn al 25 ‰, i més paulatina en la natalitat, que de taxes sempre superiors al 40 e inclús 50 ‰ davalla fins al 35 ‰.

La població de Vilafranca manté un creixement constant al llarg d'aquestes dècades del segle XIX, que es va mantindre durant la primera meitat de l'actual trencant amb la norma evolutiva dels espais rurals i interiors. Els 2.000 habitants de 1857 en són 2.900 a començaments del present segle. Parallelament, els saldos migratoris negatius són constants encara que quantitativament molt menuts: al llarg dels quaranta darrers anys del segle passat en són 320 persones segons la taula d'excedents. Això ens indicaria una capacitat per a generar els suficients recursos per a una bona part de la població. Almenys ja des del segle XVIII, i citat en les seues monumentals obres per autors com CAVANILLES i MADDOZ, sembla que l'economia d'aquestes terres altes, on l'agricultura es veu restringida pràcticament a l'autoconsum de cereals i patates, girava entorn a dos aspectes: per una part, l'artesania tèxtil lligada a la llana produïda per un important ramat, i per l'altra el comerç de bestiar, fonamentalment matxos, cavalls i ases. En aquest sentit, i pel que fa en concret a l'activitat tèxtil, Vilafranca participa plenament de la tradició existent a la majoria de pobles dels Ports de Morella, potser en funció de la inexistència d'alternatives i de la necessitat d'aguditzar l'ingeni. La diferència, com podrem vore en més detall, és que en les primeres dècades de l'actual segle la major part d'aquestes expectatives van fracasar i el nucli vilafranquí va quedar com autèntic illot industrial d'aquest espai deprimit. Potser els elements diferenciadors foren aquest comerç de bestiar i una major habilitat a l'hora de col·locar el producte.

Transició demogràfica i consolidació de la indústria tèxtil

Tal com s'aprecia al Quadre II, fins la Guerra Civil es produeix una clara reducció de la natalitat i mortalitat; es reafirma, doncs, la tendència que ja havia quedat palesa al llarg dels darrers quinquennis del propassat segle. Tanmateix, la comparació amb Morella ens permet observar unes taxes de natalitat sempre més elevades en el cas de Vilafranca. La justificació d'aquest fet no pot ja contemplar el fenomen del subregistre, més aviat prevaleix una motivació purament econòmica en el fet del manteniment d'un es taxes altes de natalitat, en continuat descens certament, però amb valors per damunt del 30 ‰ al llarg dels tres primers lustres del segle. En Vilafranca aquestes primeres dècades del segle coincideixen amb la consolidació i modernització del tèxtil, que va assumir la necessària reconversió per passar d'una situació purament artesanal a una altra d'estructura industrial més moderna i competitiva.

QUADRE II

*Evolució de les taxes quinquennals de natalitat i mortalitat
al llarg del període 1901 - 1940 (%)*

	Natalitat		Mortalitat	
	Vilafranca	Morella	Vilafranca	Morella
1901 - 1905	36,35	31,05	22,65	21,52
1906 - 1910	34,05	25,90	22,15	19,55
1911 - 1915	30,79	23,35	20,99	18,27
1916 - 1920	25,86	21,47	20,26	22,04
1921 - 1925	26,60	24,96	19,55	18,14
1926 - 1930	21,92	19,95	15,72	14,90
1931 - 1935	23,44	17,21	16,60	13,63
1936 - 1940	19,33	13,78	18,32	29,44

Fonts: Registres Civil i Parroquial.
Elaboració pròpia.

En 1907, el mateix any que moria en Morella Juan Giner i començava el declivi de la seua fàbrica tèxtil encara que el tancament definitiu no es produiria fins els anys vint, Celestino Aznar instal·lava en Vilafranca una petita màquina de vapor i iniciava la fabricació mecanitzada de calces i calcetins, creant l'empresa que és en l'actualitat una de les més importants de l'estat espanyol en el sector tèxtil. Julio Monfort comença igualment a fabricar calces i la seua iniciativa prend increment arribant a comptar amb 22 telers «Cotton» en el moment de l'esclat de la Guerra Civil; posteriorment acaba fusionant la seua fàbrica amb la de Juan Vicente Tena —un altre dels pioners— creant un important complexe industrial. Altres homes emprenedors en aquest sector van ser Enrique Tena, Álvaro Monfort i els germans Escuder, tanmateix no tots ells van poder consolidar les seues iniciatives i arribar fins al moment present (MELIÀ TENA, 1974, p. 25).

Es podria deduir de tot això que els vilafranquins han estat històricament gent emprenedora. Potser l'estat de necessitat, la impossibilitat de treure-li un rendiment acceptable a la terra, els obligués a cavilar noves formes de guanyar-se la vida. Al llarg de les primeres dècades del segle XX va ser molt important el comerç del bestiar, i especialment la primera guerra mundial va representar una conjuntura molt favorable, ja que alguns d'aquests tractants van pensar que anar per anar a França a vendre ases fóra un bon negoci emportar-se'ls carregats de productes de l'artesania tèxtil local, car en aquells moments als mercats europeus ho compraven tot (MONFERRER, 1978, p. 123). I amb tot això es van fer bons negocis i els capitals estalviats van ser reinvertits en la creació i consolidació d'un tèxtil modern. Les pàgines de publicitat de la revista «Nuestra Señora del Losar» corresponent a 1924 ens donen la

relació de la dotzena d'empreses vilafraquines dedicades a la producció tèxtil en diverses modalitats: toquetes, samarretes, faixes, calces, calcetins, etc. Una característica d'aquestes fàbriques és que aleshores no n'hi havia cap que tingués una importància predominant.

L'activitat econòmica de la que estem parlant es la que va possibilitar el manteniment d'uns nivells de vida acceptables. De tal manera que el recurs de l'emigració, emprat per la pràctica totalitat dels municipis rurals de les terres dels Ports i el Maestrat front a una evident relació recursos/població negativa, va tindre poca importància en el cas de Vilafranca, que en aquests anys claus va saber crear i consolidar una infraestructura econòmica diferent.

QUADRE III

Evolució de la població de fet a Vilafranca (1857 - 1985)

Anys	Població	Percentatge de creixement (1857 = 100)	Taxa anual creixement (%)	Densitat (hab/km ²)
1857	2.001	100,0	—	21,4
1877	2.563	128,1	1,40	27,4
1887	2.717	135,8	0,60	29,0
1900	2.898	144,8	0,51	30,9
1910	3.101	155,4	0,70	33,1
1920	3.268	163,3	0,54	34,9
1930	3.564	178,1	0,91	38,0
1940	3.571	178,5	0,02	38,1
1950	3.673	183,6	0,29	39,2
1960	3.459	172,9	-0,58	36,9
1970	3.481	174,0	0,06	37,2
1975	3.160	157,9	-1,84	33,7
1981	2.923	146,1	-1,50	31,2
1985	2.922	146,0	-0,01	31,2

Font: Censos i Padrans. La xifra de 1985 correspon a la rectificació anual del Padrò. Elaboració pròpia.

La població de Vilafranca no para d'augmentar fins al cens de 1950 tal com podem apreciar al Quadre III. Els 2.001 habitants de 1857 en són 3.673 en 1950; les taxes de creixement dels diferents intercensals fluctuen, destacant les de 1857-1877 amb un 1,4 % anual i 1920-1930 amb un 0,9 % per any, en tot cas totes superen el 0,5 % de creixement anual excepte les dels anys trenta i quaranta de l'actual segle.

Per contra, és també cert que pel mètode de la taula d'excedents ens trobem amb una emigració aparent constant, encara que en números absoluts i relatius poc im-

portant i, en tot cas, molt menys que a la resta de municipis de l'entorn. Així Morella al llarg del període crític de 1901-1920 perd un total de 2.546 persones, per a una població que oscil·la entre els 7.335 habitants de 1900 i els 5.498 de 1920; Vilafranca en perd 257, passant la seua població de 2.898 a 3.268 habitants en les mateixes dates. Durant la dècada dels anys vint, possiblement la de major auge econòmic de la ciutat, els saldos van ser positius.

QUADRE IV

*Evolució dels saldos migratoris quinquennals a Vilafranca
segons la taula d'excedents (1861-1985)*

Quinquennis	Saldos migratoris	Quinquennis	Saldos migratoris
1861 - 1865	- 34	1926 - 1930	43
1866 - 1870	39	1931 - 1935	- 119
1871 - 1875	- 18	1936 - 1940	- 14
1876 - 1880	- 58	1941 - 1945	- 95
1881 - 1885	- 75	1946 - 1950	- 76
1886 - 1890	- 3	1951 - 1955	- 168
1891 - 1895	- 95	1956 - 1960	- 160
1896 - 1900	- 76	1961 - 1965	- 59
1901 - 1905	- 102	1966 - 1970	- 39
1906 - 1910	- 78	1971 - 1975	- 367
1911 - 1915	- 72	1976 - 1980	- 276
1916 - 1920	- 5	1981 - 1985	12
1921 - 1925	28		

Font: Taula d'excedents. Elaboració pròpia.

Es pot concloure, doncs, que el manteniment d'una natalitat alta, encara que en continuat descens, guardaria relació amb la favorable conjuntura econòmica, amb l'existència d'una estructura de la població jove en funció de l'escassa emigració i, en definitiva, amb la possibilitat de gaudir d'un nivell de vida suficient. Les taxes de mortalitat romanen relativament altes, sempre per damunt del 15 ‰ i fins i tot del 20 ‰ durant les dues primeres dècades del segle. La comparació amb les de Morella, clarament més baixes excepció feta dels quinquennis centrats en la grip de 1918 i la Guerra Civil, ens fa pensar altra volta en el subregistre, ja que fins i tot la població de Morella la podem imaginar quelcom més envellida ni que fos per la emigració, prou important al llarg de la segona meitat del segle XIX, però espectacular en les dues primeres dècades de l'actual.

*Caiguda de les taxes i concentració de la població i industrial
durant el període 1940 - 1985*

El Quadre 6 ens permet observar la important caiguda de la natalitat en aquestes últimes dècades, des de valors entorn al 20 ‰ a d'altres del 10 ‰, sent els anys cinquantes els que marquen la davallada forta d'aquesta taxa amb una pèrdua de quatre punts. La mortalitat també baixa, encara que més lleugerament i paulatina, estabilitzant-se entorn al 10 ‰, xifra mantinguda d'ençà els anys seixantes i que ens indica un cert envelliment de la població.

L'evolució de la població absoluta manté tendències fluctuants: puja durant la dècada dels quaranta, baixa al llarg dels cinquanta, s'estabilitza en la següent, i presenta la pèrdua més important durant els anys setanta amb una taxa de creixement de l'1,7 % anual, i finalment en aquest darrer lustre s'ha mantingut estable. Paral·lelament a aquesta pèrdua global de població els 3.571 habitants de 1940 en són 2.922 segons la darrera rectificació del padró de març de 1985 es produeix un acusat descens del poblament dispers en benefici d'una major concentració a la ciutat, almenys en xifres relatives.

QUADRE V

*Evolució de la importància del poblament concentrat i disseminat
a Vilafranca (població de fet)*

Anys censals	Vilafranca ciutat		Disseminat en masos		Vilafranca municipi
	núm	%	núm	%	
1887	2.001	73,6	716	26,4	2.717
1900	2.159	74,5	739	25,5	2.898
1940	2.905	81,3	666	18,7	3.571
1950	3.063	83,4	610	16,6	3.673
1960	2.852	82,5	607	17,5	3.459
1970	3.118	89,6	363	10,4	3.481
1981	2.722	93,1	201	6,9	2.923

Font: Nomenclàtors. Elaboració pròpia.

Ja comentàvem, en parlar del segle passat, que el poblament dispers mai no havia tingut excessiva importància sempre, evidentment, segons en qui establím comparacions. El Quadre V ens presenta l'evolució general d'aquest fenomen. Al llarg de les darreres dècades del segle passat el nucli urbà aglutinava les 3/4 parts del total de la població, en xifres absolutes el disseminat representava quelcom més de 700 persones; recordem els percentatges de Morella on els dos tipus de poblament es repartien equitativament. Durant les dècades dels quaranta i cinquanta els residents en la ciutat

de Vilafranca suposaven entre el 80 i 83 % del total de la població, tanmateix, en números absoluts el descens del disseminat fou molt minse, mantenint-se per sobre de les 600 persones. La important, i cal pensar que irreversible, caiguda del poblament dispers va tenir lloc al llarg dels anys seixanta i setanta: de representar un 17,5 % del total de la població municipal en 1960 va passar a un 6,9 % en el darrer cens de 1981, és a dir, tan sols dues-centes persones hi vivien en masos; a Morella en aquest últim cens el disseminat encara suposava un 25 % del total de població. En 1940, l'únic nomenclàtor on disposem d'aquesta informació de detall, del total de 666 habitants dispersos, 492 (el 73,9 %) vivien en masies situades a cinc o més quilòmetres del nucli urbà.

Ens interessa destacar, per a acabar amb aquesta qüestió, que de la mateixa manera que succeïa en el cas de Morella (BAILA, 1986), és al llarg de les dècades de 1960 i 1970 quan s'esdevé la caiguda forta del poblament dispers. En els anys seixanta la població municipal es manté, però al mateix temps es produeix una redistribució dels efectius en el sentit de l'augment de la població del nucli urbà front a la pèrdua més important del disseminat. Hom pot imaginar que es tracta de població envellida la que roman a hores d'ara als masos, per la qual cosa no és esgavellat pensar en la seua definitiva liquidació a mitjà termini.

QUADRE VI

*Evolució de les taxes quinquennals de natalitat i mortalitat
en el període 1941 - 1985 (%)*

	Natalitat		Mortalitat	
	Vilafranca	Morella	Vilafranca	Morella
1941 - 1945	20,13	13,80	12,01	13,14
1946 - 1950	19,59	13,20	12,61	11,34
1951 - 1955	15,80	14,81	12,55	10,90
1956 - 1960	15,03	14,69	11,91	12,32
1961 - 1965	14,95	15,45	10,91	11,17
1966 - 1970	13,18	12,09	10,30	11,69
1971 - 1975	13,34	11,21	10,59	11,17
1976 - 1980	12,49	10,39	9,93	11,77
1981 - 1985	9,51	10,43	10,40	12,71

Font: Registres Civil i Parroquial.
Elaboració pròpia.

Tractant com fem ací l'estudi d'un sol municipi, i a més a més menut quant a població, ens interessa força destacar-hi els lligams entre l'evolució dels fets demogràfics i les distintes conjuntures econòmiques.

D'aquesta manera, al llarg de la contesa civil van haver-hi els problemes lògics —en una ciutat com aquesta ja aleshores industrial— de tipus social amb enfrontaments entre els diversos sindicats, que tampoc ve al cas detallar-los. Per contra, sí que ens interessa remarcar que el teixit industrial, és a dir, les fàbriques, van quedar intactes, de tal manera que a partir dels anys quaranta es va començar a treballar amb molta intensitat. La producció sembla que es podria vendre aleshores sense excessius problemes, degut a una certa reducció de la competència en funció dels efectes negatius de la guerra en el tèxtil d'altres indrets. Això mateix va poder ser una de les raons fonamentals per a justificar l'excés de confiança i un cert relaxament entre alguns dels industrials vilafranquins a l'hora d'acometre la paulatina i necessària renovació de llurs negocis, i que posteriorment fos massa tard per endegar la situació, essent el resultat final el tancament d'algunes empreses.

La dècada dels anys quaranta és, doncs, d'eufòria, relativa si es vol, en funció de les dificultats del moment, i això queda palés amb el manteniment d'unes taxes de natalitat prou altes, entorn al 20 ‰, i d'un cert creixement de la població absoluta, tant més meritori quant que és cosa admesa l'inflament del cens de 1940.

Els problemes comencen a partir dels anys cinquanta. La fàbrica de Julio Monfort, que havia crescut força durant la dècada anterior i arribat a comptar amb quasi cinc-cents treballadors, va entrar en una crisi lenta però inexorable, que només acabaria molt recentment —a les darreries de l'any 1984— amb el seu tancament definitiu, quan comptava amb 85 treballadors. Les causes d'aquest procés són variades, no sent rebutjable la qüestió de la mala administració; tanmateix, potser la raó fonamental fóra la introducció del niló —fins i tot per primera vegada a Espanya— a començaments dels anys cinquanta per part de l'empresa de Celestino Aznar, que comptava aleshores amb uns 40 treballadors, i que va començar un auge paral·lel a la crisi abans comentada. La fàbrica de Julio Monfort estava equipada amb maquinària que no podia treballar el nou producte, inclús sembla que alguns d'aquests aparells recien comprats i importats d'Anglaterra mai no van arribar a entrar en funcionament.

Des del moment de la introducció del niló en 1953 per a la fabricació de calces, l'empresa d'Aznar no ha parat de créixer en tots els aspectes. En 1981 tenia 710 treballadors, els quals representaven el 80,4 % del total d'empleats en el tèxtil vilafranquí, i endemés el 75,1 % del total de treballadors industrials de la ciutat, tal com queda especificat en el Quadre VII. Es dedica a fabricar calces que comercialitza amb el nom de la coneguda marca «Marie Claire», sent l'autèntica ànima de Vilafranca i bona part de la comarca, ja que bastants dels seus treballadors són de pobles propers, tant castellanencs com terolencs. Com a bon punt de referència direm que en 1971 comptava amb 534 empleats, que suposaven el 70,8 % del total dels 754 treballadors del tèxtil d'aleshores, el valor de la seua producció anual era de 258 milions de pessetes corrents front un total de 317 de tot el tèxtil vilafranquí, i a més a més la potència instal·lada en kw era de 1.264 per a un total de 1.542 (MELIÀ TENA, 1974). Hom pot deduir que el procés de concentració industrial ha estat significatiu al llarg dels anys setanta, i si tinguéssim xifres més recents voriem que encara s'accentuat, ja que, per exemple, en les dades de 1981 s'inclou l'empresa de Monfort.

QUADRE VII

Distribució dels llocs de treball industrials a Vilafranca en 1981

Típus d'indústria	núm.	%
Productes no metàl·lics	11	1,1
Productes metàl·lics	4	0,4
Alimenticis, begudes y tabac	22	2,3
Tèxtil	883	93,4
Fusta i mobles	22	2,3
Construcció	3	0,3
Total empleats:	945	

Font: Registre d'establiments industrials 1981.
 Conselleria de Comerç, Indústria i Turisme.
 Elaboració pròpia.

Una altra empresa que també va tindre problemes va ser la d'Àlvaro Monfort. Va tancar en 1969; hi treballaven un centenar de persones —era la tercera en importància llavors—, es dedicava a la fabricació de jerseis i sembla que no hi havien dificultats per a vendre el producte. Els motius caldria buscar-los en problemes interns i fins i tot familiars. Els empleats van ser absorbits per la resta de fàbriques.

Des de 1950 assistim a una pèrdua gairebé constant de població com ja hem explicat, centrada en dos intercensals especialment: el dels anys cinquanta, del que ja hem donat els motius que penso que poden justificar-lo, i el de la dècada dels setanta, prou més important i molt clarament reflexada en els saldos migratoris negatius de la taula d'excedents, que sumen una xifra de 643 persones (vegeu el Quadre IV).

Anem a intentar analitzar quins podrien haver estat els motius de dos fets de plantejament contradictori: la pèrdua de població absoluta, de 3.481 habitants en 1970 es passa a 2.923 en 1981, per una part; i el guany de llocs de treball en el sector tèxtil, dels 754 de 1971 passem a 883 empleats en 1981. D'antuvi podriem parlar d'un intent a principis dels anys setanta de trasllat de la fàbrica d'Aznar a Castelló, potser cercant una localització més idònia al costat de tot el feix de vies de comunicació i amb intenció d'eliminar els vuitanta quilòmetres que hi han entre Vilafranca i la capital de la Plana amb el Coll d'Ares pel mig. El que en principi sembla que volia ser un trasllat masiu, finalment va quedar en la creació d'una sucursal, on actualment treballen quelcom menys de tres-centes persones. Sembla que motius de pes per a fer marxa enrere van ser la detecció d'una menor productivitat entre la gent de la Plana —la major part d'ells immigrants— i la comprovació d'una major conflictivitat laboral. Tot plegat, una conseqüència de tot això va ser el que la major part dels treballadors van ser portats des de Vilafranca, reclutats entre gent jove i fadrina que va vore amb molt bons ulls la possibilitat d'anar a treballar i viure a la capital. Amb la seua decisió final de romandre a la ciutat que la va vore neixer i créixer, l'empresa d'Aznar va ini-

ciar la construcció d'una nova fàbrica, on es van anar traslladant paulatinament persones i màquines, de tal manera que ja des de principis dels anys vuitanta va començar a funcionar a ple rendiment. Tanmateix, sembla que al llarg d'aquests darrers anys s'ha incrementat la tendència a contractar treballadors dels pobles més o menys propers a Vilafranca, però no de la pròpia ciutat seu de l'empresa.

Un altre motiu, tant o més important, d'aquesta crisi demogràfica dels anys setanta, va ser la creació ja des dels últims anys de la dècada dels seixanta de l'empresa de gèneres de punt Dusen a Castelló. El seu creador va ser Francesc Senar, tècnic tèxtil català oriünd de Terrassa, el qual havia estat l'introduïdor a principis dels anys cinquanta del niló en l'empresa d'Aznar, per a la que treballava, havent-lo conegut en un dels seus viatges a Europa. L'esmentat tècnic va sentar les bases i va tindre molta part de mèrit en la configuració del que avui és i representa Aznar. Ja a finals dels anys seixanta va decidir independitzar-se i crear la Dusen, que actualment també és una empresa molt important dins del sector i amb una activitat sanejada. Tant aquesta com la sucursal d'Aznar a Castelló estan situades molt prop, totes dues a la vora de la N-340. Senar es va emportar també un grapat de persones, gent especialitzada majoritàriament, de la fàbrica de Vilafranca.

Aquests serien, doncs, els motius que van fer possible la davallada sense precedents de la població vilafranquina al llarg de la dècada dels setanta. En aquest darrer lustre la població sembla estabilitzada, encara que no disposem en el moment de redactar el present treball dels resultats definitius del padró de 1986, tanmateix penso que no diferirà gaire de la rectificació de 1985.

Per acabar, una qüestió que afecta al comportament demogràfic de la població és que el transvas d'una part de la població —jove i fadrina casi sempre— cap a Castelló va influir decisivament en les elevadíssimes xifres de matrimonis que es detecten als Registres Civil i Parroquial de Vilafranca, en funció dels nombrosos matrimonis celebrats en aquesta darrera població entre parelles en les quals almenys un membre hi era oriünd, i que després lògicament fixaven la residència en Castelló on treballaven. Quelcom semblant passa amb els batejos, encara que amb molta menys importància. En tot cas, la comparació amb les xifres publicades pel Moviment Natural de la Població del període 1975-1979 ens permeten de quantificar i deduir un percentatge de variació.

BIBLIOGRAFIA

- BAILA PALLARÉS, M.A. (1986): «Una aportació a l'estudi del procés de transició demogràfica al País Valencià: el cas de Morella (els Ports)», *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre la Població del País Valencià*, (en premsa).
- CASTELLÓ TRAYER, J.E. (1974): «Els orígens de la demografia contemporània del País Valencià», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, T. IV, València, pp. 39-49.
- DÍEZ NICOLÁS, J. (1971): «La transición demográfica en España», *Revista de Estudios Sociales*, núm. 1, Madrid.
- GRAU MONSERRAT, M. (1981): «El topònim Vilafranca», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, T. LVII, Castelló, pp. 455-486.
- MATEU BELLÉS, J.F. (1980): «Subdesenvolupament i comarcalització: el cas del nord valencià muntanyós», *Taula Redona sobre la Comarcalització al País Valencià*, València, pp. 123-140.
- MELIÀ TENA, C. (1974): *Industrias del vestir (textiles, calzados y diversas) de la provincia de Castellón*, Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación, Castelló.
- MIRA CASTERÀ, J.F. (1974): «Evolució demogràfica i transformacions socio-econòmiques a l'alt Maestrat i els Ports de Morella», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, T. IV, València, pp. 513-519.
- MOLLÀ BENEYTO, D. (1979): *Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano*, Ed. Fernando Torres, València, 207 pp.
- MONFERRER GUARDIOLA, J. (1978): «¿Vilafranca del Cid, Vilafranca del Maestrat, Vilafranca de Morella, Vilafranca de València, o Vilafranca?», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, T. LIV, Castelló, pp. 97-140.
- (1985): «Vilafranca: la cerimònia d'una confusió», *Revista Penyalosa*, Castelló.
- PÉREZ PUCHAL, P. (1978): *Geografía de la población valenciana*, Ed. L'Estel, València, 170 pp.
- ROMERO GONZÁLEZ, J. y DOMINGO PÉREZ, C. (1979): «La dicotomía interior-litoral en la provincia de Castellón y sus consecuencias demográficas», *Cuadernos de Geografía*, núm. 25, València, pp. 181-192.

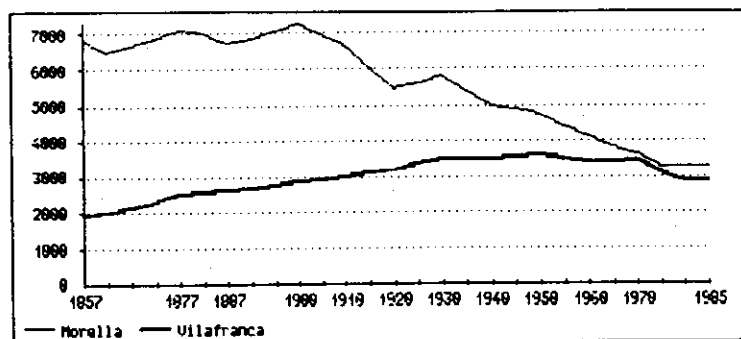

FIG. 1.- Evolució de la població de fet a Vilafranca i Morella (1857-1985)

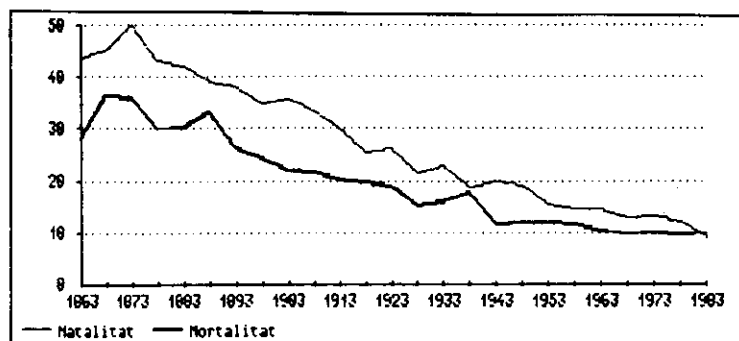

FIG. 2.- Evolució de les taxes quinquennals de natalitat i mortalitat a Vilafranca (1861-1985) (%).

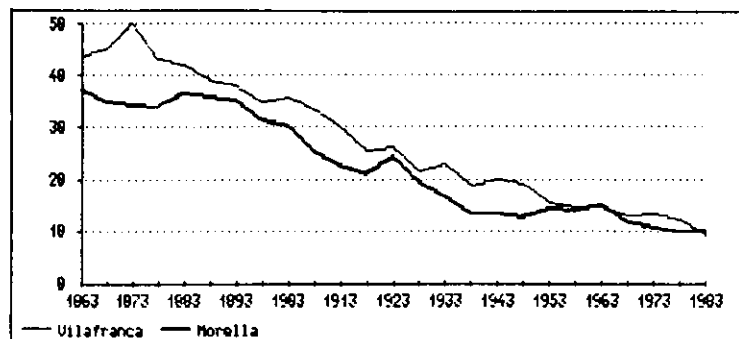

FIG. 3.- Evolució de les taxes quinquennals de natalitat a Vilafranca i Morella (1861-1985) (%).

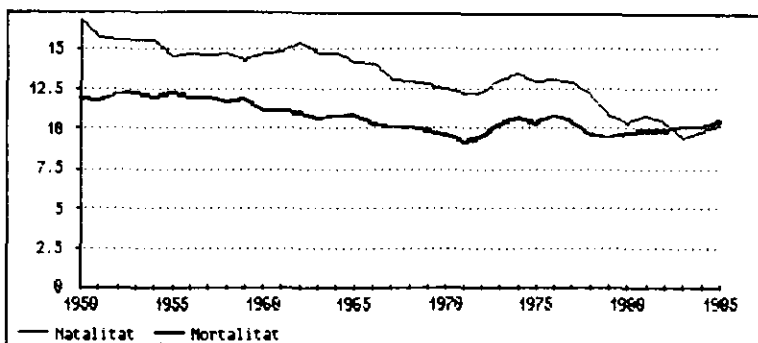

FIG. 4. Mitjanes mòbils quinquennals de natalitat i mortalitat a Vilafranca (1950-1985) (%)

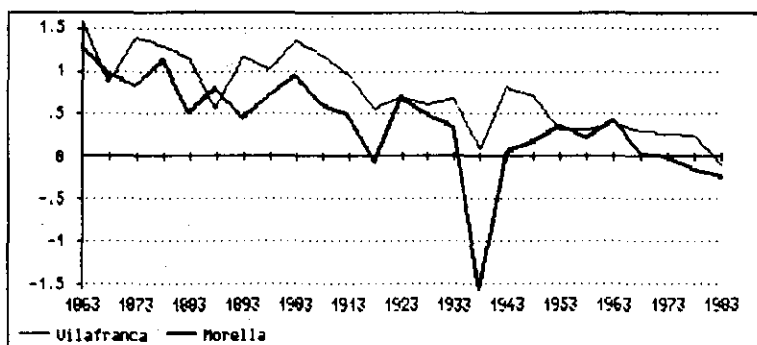

FIG. 5.- Evolució de les taxes quinquennals de creixement vegetatiu a Vilafranca i Morella (1861-1985) (%)

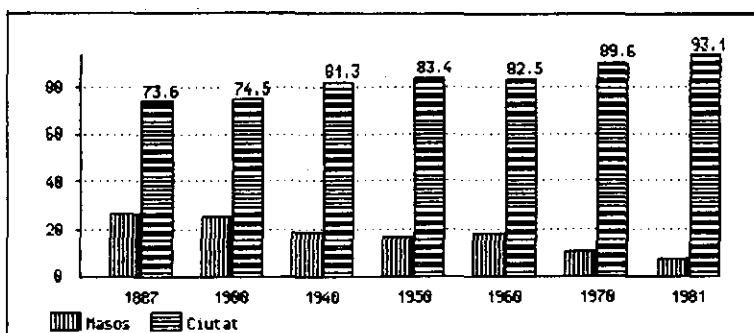

FIG. 6.- Evolució de la importància del poblament concentrat i disseminat al municipi de Vilafranca (%)

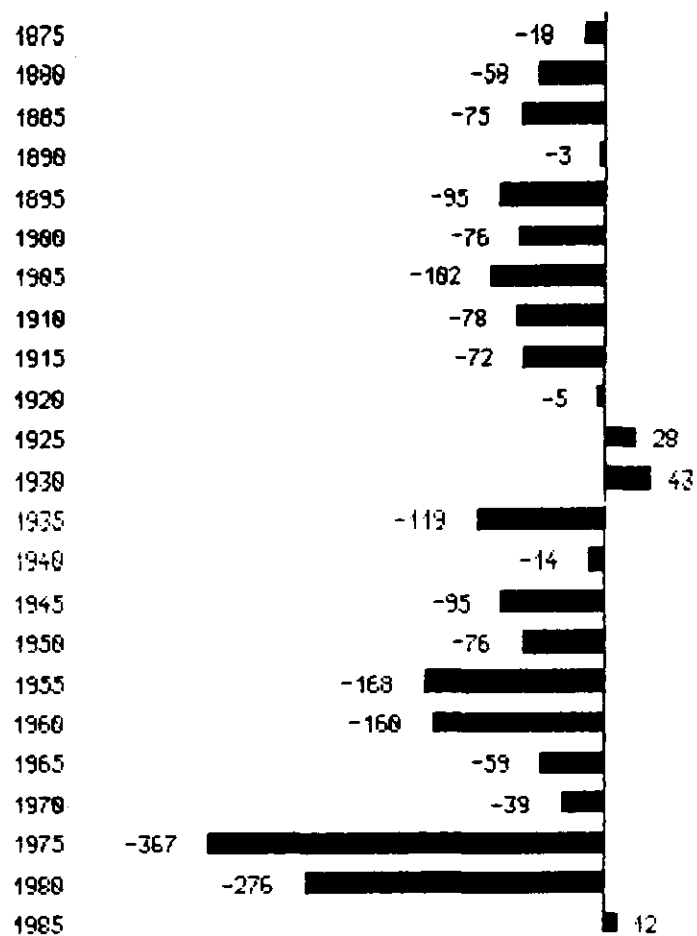

FIG. 7.- Saldos migratoris quinquennals a Vilafranca (1871-1985)

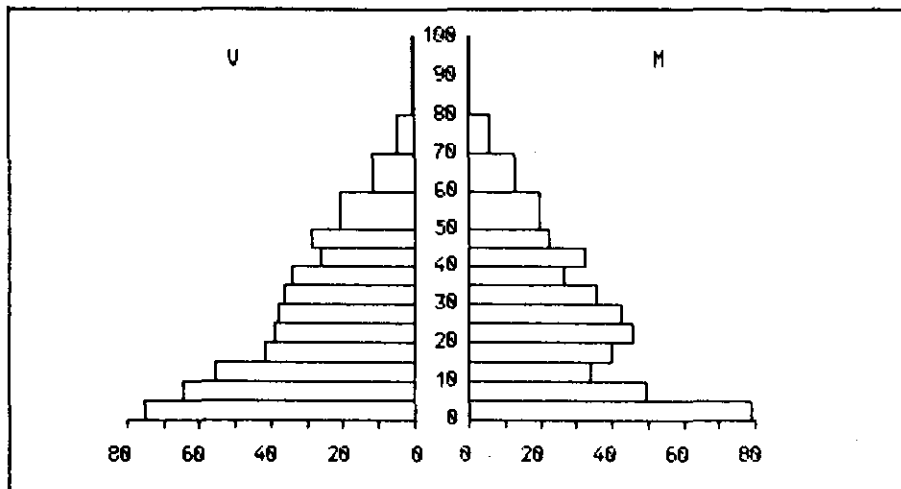

FIG. 8.- Piràmide d'edats i sexes de Vilafranca en 1877 (%oQ)

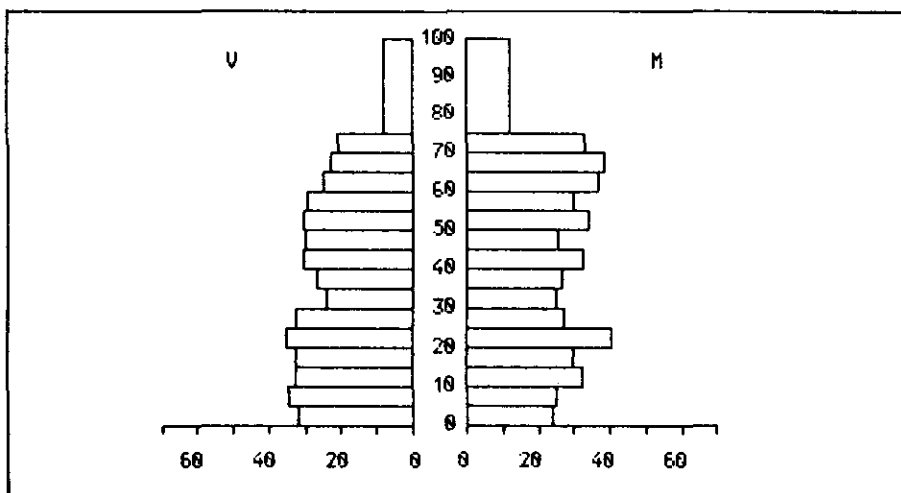

FIG. 9.- Piràmide d'edats i sexes de Vilafranca en 1981 (%oQ)

